

Четвертий Київський діалог: «Історія та політика пам'яті в Україні й Німеччині сьогодні»

Німецько-Український форум з переосмислення тоталітарного минулого

23-24 жовтня 2008 р. Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, організація «Європейський обмін», Німецьке товариство східноєвропейських досліджень та Польсько-Українська фундація співпраці організували в Києві Четвертий Київський діалог на тему «Історія та політика пам'яті в Україні та Німеччині сьогодні». Понад 100 експертів, науковців, політиків і гостей із обох країн взяли участь у дискусіях щодо доступу до актів, переслідування тих, хто чинив зло, ставлення до тоталітарного винищення людей та щодо розвитку культури пам'яті в Україні та Німеччині.

Відкриваючи захід, в.о. Голови Українського інституту національної пам'яті проф. Ігор Юхновський передав присутнім вітання Президента України Віктора Ющенка. В ньому, зокрема, було висловлено подяку німецькій стороні, передусім – Фонду Конрада Аденауера за передачу досвіду з переосмислення тоталітарного минулого.

Посол Федеративної Республіки Німеччина в Україні д-р Ганс-Юрген Гаймзют та спікер фракції ХДС/ХСС Німецького бундестагу з питань зовнішньої політики Еккарт фон Кледен у своїх вітаннях підкреслили значення переосмислення минулого для побудови орієнтованого на майбутнє суспільства та держави, в якій гуманізм і європейські цінності є основою політичного устрою. Вони наголосили, що культура пам'яті включає в себе і культуру ведення суперечок, яка ґрунтується на плюралізмі думок і не припускає трактування історії через призму історії або ідеології.

Необхідність вільного, широкого та незалежного доступу до актів

Про німецький досвід та прогрес України в справі переосмислення минулого розповіли Федеральний уповноважений із роботи з документами служби державної безпеки колишньої НДР Маріанна Біртлер та в.о. Голови СБУ Валентин Наливайченко. Маріанна Біртлер наголосила, що робота з історією вимагає вільного та широкого доступу до актів з метою максимально неупередженої оцінки історичних подій. У випадку з переосмисленням тоталітарної диктатури йдеться передусім про доступ жертв до справедливості, наголосила вона.

В дискусії розглядалося питання щодо того, чи має намір така установа, як Служба безпеки України, що на початку дев'яностих років виникла на основі радянського КДБ, дійсно відкрити архіви й забезпечити цей процес. Незважаючи на те, що перші кроки СБУ з переосмислення історії та відкриття актів тридцятих років знайшли широке визнання, багато учасників дискусії висловили сумнів стосовно можливості вільного доступу до актів для всіх зацікавлених осіб, щодо обсягів і повноти відкриття архівів та незалежності самої установи.

Критичний погляд на власну провину як елемент самоідентичності

Велику увагу в рамках конференції було приділено індивідуальному досвіду осіб, які в період тоталітарної диктатури наважилися чинити опір системі. В розповідях колишніх дисидентів було представлено особисте ставлення до необхідності подолання минулого, зокрема – в рамках самоідентифікації громадян.

Фонд Конрада Аденауера

**ПРЕДСТАВНИЦТВО
В УКРАЇНІ**

НІКО ЛАНГЕ
АННА РАЙСМАНН

Грудень 2008 р.

Вольфганг Темплін, Мирослав Маринович та Євген Захаров звернули увагу на те, що лише позиціонування себе в ролі жертви заважає демократичному розвитку країни. Саме робота з представниками дисидентства, критичний погляд на історію їх переслідування та на заангажованість юстиції може примусити суспільство побачити і власну провину. Українські учасники наголосили, що закони, які стосуються поширення інформації про жертви та їх відшкодування, втратили свою актуальність і мають бути перероблені.

Історичне та юридичне опрацювання тоталітарного минулого має на меті передусім визнання жертв власної держави та переслідування тих, хто коїв зло. В ході Четвертого Київського діалогу було з'ясовано, що в Україні це зробити значно складніше, ніж у Німеччині, оскільки в різні часи ті, хто зазнавав переслідування, самі починали переслідувати, і навпаки.

Але в першу чергу експерти, історики та політики критикували намагання представити створення єдиної української національної ідентичності як мету державної політики пам'яті. На першому місці має стояти якнайширша просвітницька робота, що в перспективі неодмінно має зробити свій внесок у справу самоідентифікації. Проте результат цієї самоідентифікації не повинен виходити на перший план по відношенню до самого процесу. Крім того, заміна старих героїв і історичних міфів на нові є небезпечною, оскільки це виключає відкриті підходи до переосмислення минулого і зрештою дуже нагадує ідеологічну історіографію радянських часів, яку вже багато критикували.

Вимоги щодо широкого переосмислення без політичної інструменталізації та «поліції пам'яті»

Андрій Павлишин у цьому зв'язку підкреслив, що сьогоднішня українська одностороння політика пам'яті наводить його на думку щодо «поліції пам'яті». Важливо, щоб історики надавали факти та пропонували варіанти тлумачення історії, а не нав'язували їх. Тлумачення історії має стати предметом дискусій між істориками, а не основою консенсусу для дипломатів. Ідею єдиної історичної пам'яті відкинули й інші учасники форуму, зокрема – заступник голови Законодавчих зборів м. Берлін д-р Уве Леман-Браунс. Але при цьому важливо розробити єдині стандарти історичних досліджень і історіографії для унеможливлення одностороннього представлення ситуації з позиції жертви або переможця та забезпечення багатопланового підходу до тлумачення історії, підкреслив він.

Так само, як не може бути єдиної європейської історіографії, не може бути і європейської пам'яті, зауважив політолог проф. д-р Гельмут Кьоніг. Навпаки, значно важливішою є різноманітність пам'яті. Лише завдяки цьому може бути побудована європейська спільнота, в якій шляхом дискусій можна переосмислити й забути негативне минуле, а також вибачити одне одного. Адже забуття може відбутися не через комунікативне мовчання, а лише через процес згадування. Принцип «Пробачити й забути» не спрацьовує, і це – найважливіший висновок сучасної політики пам'яті. На завершення форуму учасники виступили з ініціативою включення східноєвропейської історії до європейської історіографії.

Фонд Конрада Аденауера

**ПРЕДСТАВНИЦТВО
В УКРАЇНІ**

НІКО ЛАНГЕ
АННА РАЙСМАНН

Грудень 2008 р.

